

Kultūra kaip pagrindinė bendruomenės misija

Dalia STAPONKUTĖ

Tautinės arba kultūrinės bendruomenės užsienyje... Vienas sudėtingiausių ir jautriausių bendruomeninio sambūvio klausimų. Visa, ką galime apie tai pasakyti, pareina tik iš mūsų asmeninės patirties bendruomenėje ir kiekvienoje atskiroje šalyje, tačiau net ji – asmeninė patirtis – atskleidžia ne esmę, o kintantį asmens santykį su tuo, kas tolydžio kinta – bendruomenės kūnu ir gyvenamąja aplinka. Kismas kisme – tai tarsi bangavimas jūroje.

Jei būčiau vizualistė, pavaizduočiau bendruomenės kūną kaip ilgaamžį alyvmedį: nors jam daug priežiūros nereikia, tačiau nuolat reikia žmogaus rankų ir naujos kartos prisilietimo; jis auga labai lėtai, bet nori daug šviesos; gyvena ilgai, bet negenimas nebrandina vaisių ir pasiduoda chaotiškam išsišakojimui; suserga, apauga gumbais. Neprižiūrimas alyvmedis, nors gyvybingas, be žmonių liktų laukinis ir bergždžias.

Kiekvienas bendruomenės narys, net ir tiesiogiai nedalyvaujantis joje, kuria savo istoriją bendruomenėje, sulaukdamas skirtingo „derliaus“ – kas sulaukia gausios, kas menkesnios, – tačiau kad ir koks jis būtų, bendruomenei reikia labai daug asmeninės pastangos. Kartais tiek daug, kad dažnas nė nepripažįsta esąs bendruomenės nariu, nors juo neišvengiamai būna.

Santykis su šalimi, kur telkiasi mūsų bendruomenės, atskleidžia tautinio charakterio ypatumus – gerąsias puses ir ydas. Prie „didesnės“ kultūros mes tarsi savaime linkę prisitaikyti – kitaip ji mūsų nepriima, – na, o „mažesnę“ mes lyg užkariaujame, jaučiamės joje kaip namie, kartais nė nesimokydami vietos kalbos.

Tokia yra bendražmogiška tendencija. Todėl neretai sakome ir manome, kad „didesnė“ šalyse ar valstybėse yra daugiau galimybių: neva ten „tvirtesnė“ bendruomenė, „geresnė“ mokykla, „įvairesnė“ veikla ir taip toliau. Iš tikro tai mūsų pačių nuostata – prie „didesnės“ kultūros mes, kaip diaspora, šliejamės, ieškodami paguodos čia ir dabar, o patekę į „mažesnę“ daug ką nukeliame ateičiai, neretai tikėdami reemigracija.

Šie prisitaikymo prie vienos ar kitos šalies bruožai ilgainiui formuoja ir bendruomenių charakterį, dvasią ir daro įtaką santykiams tarp narių, o taip pat – tarp bendruomenių. „Labiau prisitaikiusieji“ (senesnioji karta) skiriasi nuo „mažiau prisitaikiusių“ (jaunesniosios kartos) ir surasti jų sąlyčio tašką būna nelengva. Skiriasi ir bendruomenės – kaip tokios – suvokimas. Tai byloja, jog į bendruomenes ateiname skirtingi, atsinešame skirtingas patirtis ir žinias. Tad, būriant kartu skirtingus žmones, svarbu ieškoti „aukso vidurio“, ypač kai kalbame apie vadovavimą. Svarbu – nors tai ir paradoksalu – nestumti priekin lyderių ir nekelti įstatų aukščiau žmogaus: tebūnie jie laikini ir teturi patariamąjį balsą. Juk bendruomenė sėkmingiausia, kai ji tarpsta ant draugystės vertybių ir tolerancijos. Draugystėje lyderių nebūna, tik pasiaukojimas. Bendruomeninė lyderystė yra kitokio tipo – tai artimojo jausmas ir pagalba jam. Šito nepasiekus bendruomenėje, ji neišvengiamai užsiveria virsdama interesų (neretai politinių) grupėmis. Jei šis procesas neišvengiamas, tada ar bendruomenės iš viso įmanomos? Jos įmanomos tik tada, kai yra laisvos ir nepriklausomos nuo nieko, išskyrus pasiaukojimą savo nariams. Tai yra – kai jos „sunertos“ lyg lengva architektūrinė konstrukcija: atsitikus lemtingam virsmui, jos nesutrupa ir per žemės drebinimą, o gali būti lengvai „permontuojamos“ kaip lauko teatro scenos.

Kas toji bendruomenių laisvė? Ar ji iš viso galioja? Ar tai nepanašu į anarchiją (turiu galvoje ne politinę šio žodžio prasmę)? Galioja, ir visados prasideda būtent nuo laisvo pasirinkimo. Tiksliau tariant, prasideda nuo draugystės, o tikros draugystės be laisvo pasirinkimo irgi nebūna. Sunkumai atsiranda ten, kur draugystę pakeičia visuomeninė pareiga, kurią kiekvienas suvokia skirtingai: kas – kaip taisyklę virš žmogaus, kas – kaip bandymą aukoti taisyklę dėl žmogaus. Problemos išryškėja tada, kai dalinamasi „įtakos zonomis“ ir kai jų valdymas tampa griežtai organizuotas. O jei dar tampa ir politizuotas, užverda rimta vidinė kova. Todėl bendruomenės, net tapusios organizuotos, savo esme negali ir neturi būti „politizuojamos“.

Šiandien šito išvengti sunku dėl daugybės gyvenimo sričių ir viso pasaulio

politizavimo (kuris, beje, nėra savaiminis gėris). Nors demokratinėse visuomenėse tai atrodytų natūralu ir viskas būtų teisinga, jei vadinamojo „politizavimo“ nuolat neveiktų įtakingos jėgos iš šalies – tarptautinės organizacijos, vyriausybių interesai, ministerijos, savivaldybės ir kita. Pirmiausia, jų įtaka – per pilietinės pareigos jausmą – paliečia narių asmeninius įsitikinimus, o vėliau neišvengiamai keičia ir santykius bendruomenėje. Kitaip tariant, bendruomenės tampa pavaldžios „didesniam“ už save, tegu ir simboliškai – kaip pavyzdyje emigrantų, tikinčius galimybėmis „didesnėse“ šalyse.

Jei visa tai nebūtų ryškėjanti tendencija, sakyčiau, jog kalbu apie nebūtus ir etiškai neįmanomus dalykus. Juk kiekvienos tautinių užsienio bendruomenių įstatuose sakoma, kad tai „nepolitinė organizacija“. Kol kas ir kalbu apie užuomazgas – ne apie išibėgėjusį procesą. Tik apie užuomazgas... Tačiau jos šiandien justai bendruomenių tarpusavio santykiuose ir socialinių tinklų diskusijose. Šiandienos pasaulyje, kupiname regioninių karų (ne vien Rusijos), vis aktualesnis pilietinio lojalumo klausimas ir „pusių“ aiškinimasis net tada, kai „pusė“ labai aiški. Tačiau aiškumas vis viena turi būti nuolat patvirtinamas, tarsi ore tvyrotų tam tikras nepasitikėjimas ar baimė. Sudėtingą istorinį metą tai gerai suprantama, tačiau panašios diskusijos, užaštrėjusios, keičia ir bendruomenišką nuotaiką. Minėjau, jog bendruomenės, grindžiamos draugystės ir tolerancijos principais, yra savaiminis gėris, bet kai įstatas ar reikalavimas iškeliamas aukščiau bendruomenės narių, draugiškumas ir tolerancija pasitraukia į paraštes. Kodėl? Nes taisyklėmis mes linkę ne tik naudotis, bet ir žmogiškai piktnaudžiauti, ypač paragavę vadovaujamo darbo, kuris pirmiausia verčia ginti savo poziciją.

Dar viena tendencija, kurią nesunku pastebėti, – tai savo tėvynės gyvenimo būdo skiepijimas svetur. Ji būdinga naujesnėms bendruomenėms ir didina plyšį tarp tų, kurie gyvena tam tikroje šalyje „seniai“, ir tų, kurie atvykę „naujai“. Ten, kur dominuoja nauji atvykėliai, seniau gyvenantys bendruomenės nariai ilgainiui stoja į stebėtojo pozą, nes „per daug“ žino. Žino ir tai, kad patirtis, deja, neperduodama: kiekvienas nori nudegti pats, net jei perspėjama – „karšta“.

Kaip šių tendencijų kontekste atrodo pagrindinis pasaulio lietuvių veiklos tikslas – lietuviybės puoselėjimas? Savo esme jis kultūrinis. Buvo ir lieka. Ir niekad nebuvo suvokiamas tik siaurose „klumpakojų“ ribose. Jame atsispindi be galo sudėtingas (kalbiškai, tradiciškai, istoriškai) kultūrinis santykis tarp Lietuvos ir diasporos. Bandant tai politizuoti, „politizuojama“ ir lietuviybė. Politizuota ji, logiškai, virsta globalizuota, kaip kad dauguma šiuolaikinio pasaulio procesų. Keliame

nacionalinę vėliavą, bet leidžiame vaikus ne į nacionalines, o į angliškas mokyklas, neabejodami, jog tai pasiekimas. Viskas prasideda netgi nuo pačių šaknų – nuo Lietuvos. „Na, toks dabar pasaulis“, – teisinamės lyg pasidavę, bet sykiu didžiudamiesi laisvu pasirinkimu. Pasaulis toks, nes tokiam pritariame. Šito norime, nes esame priversti apskaičiuoti. Esame priversti, nes mus įsupo „apskaičiuojanti“ tikrovė, parodanti, kiek ir kam esame naudingi. Net žmogiškumas ėgavo naudos prieskonį, o jei taip, tai jis vertas tiek, kiek jis naudingas visa „apskaičiuojančiai“ tikrovei.

Ekonomiškai kalbant, visa tai galima pavadinti tradicinių ir istorinių bendruomenės vertybių infliacija. Kai reiškinys nebeatitinka tradicinio konteksto ir tampa globalus, visuotinis, jis sukelia stebėtojams minčių revoliuciją, kurią aistringi mąstytojai malšindavo, rašydami manifestus. Tik neseniai supratau, kodėl kartais nebeįmanoma kalbėti apie reiškinį paprastai, kodėl jie virsta ne istorinio pasakojimo, o deklaracijų dalimi, ne ramiu įvykių apmąstymu, o prieštaravimų srautu. Tai turbūt atsitinka iš bejėgiškumo arba įtūžio. Iš atsakymų deficito ir negalėjimo pakelti akistatos su faktu. Tada norisi griebtis kategoriškumo, tarsi užkertant kelią klausimų lavinai. Mesti iššūkį tvarkai, stveriantis manifestų ir kaltinant „ekonomiką“. Žodžio kilmė iš vienos logiškiausių pasaulio kalbų – graikų (*oikos+nomos*) – ir leido man pasvarstyti apie kintantį *oikos* (namų arba bendruomenės) ir *nomos* (įstatymo arba taisyklių) ryšį. „Aš paklausiau vieno žmogaus, kas yra Įstatymas. Jis atsakė: galimybių garantija. Aš pavadinau tą žmogų *Nonsensu* ir suvalgiau... Visi mes kanibalai – socialiai; ekonomiškai; filosofiskai...“ – rašė Oswald'as de Andrade „Kanibalų manifeste“ praeitame amžiuje.

Galbūt bendruomenėse irgi pribrendo laikas manifestams, sukylantiems prieš inerciją arba plaukimą pasroviui su tuo, kas plukdo. Galbūt jos gali likti stipriais kultūriniais dariniais, lietuviybės saugojimo židiniais, darančiais įtaką politiniams sprendimams, tačiau nematomi (kaip daro kultūra). Svarbiausia, kad bendruomenėse nenukentėtų draugystė ir žmogiškumas. Kad neliktume vieni. Netgi vieniši. Be bendruomenės. Akistatoje su savojo „aš“ problemomis. Įtariu, kad vertybinės infliacijos subrandintas atskalūnas „aš“ ir yra opiausia bendruomenių problema. Laisvas, tačiau niekam nesvarbus „aš“. Nuo vertybinės infliacijos nukenčia ir brolio meilė broliui, sesers – seseriai. Ji nepakelia nuvertėjimo. Nedrįsiu teigti, kad meilė ir gailestingumas senokai tapo dvasininkų privilegija, tačiau drįsiu įtarti, kad kartais taip ir būna. Tai paprasta logika: jei

sakome, kad laikas yra viskas, jei tikime, kad meilė gali viską, tai turėtume žinoti, kad meilė negali to, ko nėra. Mes ne-be-tu-ri-me laiko meilei ir, „taupydami“ laiką, esame priversti mylėti tik savyje. Tiesa, dažniausiai gyvenimas suteikia mūsų meilei kokią nors kryptį – ir mes mylime darbą, kūrybą, gyvūnus, pinigus, daiktus... Tik ne žmones, panašius į mus. Neabejoju, kad mumyse gyvena meilė vaikams, sergantiems ir senstantiems artimiesiems, bet pagalvojusi, kokie mes vieniši toje meilėje, pradėdau įtarti, kad net ji – taurioji – yra gerokai nualinta vienatvės nuodo.

Regis, viena opiausių bendruomenių problemų šiandien yra žmogus, narys, patekęs į vertybinių bangų mūšą. Jis ginasi su vienintele aistra – gintis. Nuo gynybos iki pasidavimo – akies mirksnis, nes pavargęs gintis žmogus linkęs pasiduoti. Mes šiandien gyvename nežmonišku ritmu, šuoliais – nuo vienos ribinės situacijos iki kitos, nuo dvigubos moralės aktų iki tikrojo didvyriškumo. Jei nuo šito nukentės mūsų tradicinis bendruomeniškumas, bendruomeninė laisvė, tai iškeliaus užmarštin mūsų istorinės pamokos, lietuviybė, kultūra kaip pagrindinė bendruomenės misija...

Projektas „Pasaulio Lietuva.“

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.

www.pasauliolietuvis.lt